

A MEZŐK ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYVILÁGA – II. (8. RÉSZ)

Aki figyelmesen olvas, észrevehette, hogy írásaim 7. és 8. fejezetének címében mintha véletlenül felcseréltem volna a fogalmak sorrendjét. Ám ez nem volt véletlen, mert a mező élővilágában a kettő annyira összefügg, hogy elválaszthatatlanok egymástól. Sőt a természetben még két, illetve három további – jobb híján nevezzük – csoporttól is, de azokról most nem ejtünk szót. Számunkra hol az egyik, hol a másik tölt be létfontosságú szerepet. A természetben pedig az adott körülményeknek megfelelően felváltva dominálnak. Aligha mondok vele újat, hogy a mezők élővilágának léte a rajtuk történő gazdálkodás módjától függ.

Dél-Szlovákiában az 1949-es évek elején történt meg az első kísérlet a mezőgazdaság önkéntes alapú szövetkeztetésére, ami rövid időn belül megtorpant. Hogy az teljes mértékben megvalósuljon, agitátorokat küldtek a falvakba, akiket általában a környék legszegényebb rétegéből, napszámosokból, munkanélküli kisparosokból, a két háború közötti kommunistákból válogatták össze, ami eleve nem volt szerencsés dolog. Azért sem, mert éppen a kevés földdel rendelkező tulajdonosok ragaszkodtak legjobban a kevéske vagyonukhoz. A közepes és a nagygazdák pedig jobbnak látták, ha hallgatnak, legfeljebb halk megjegyzéseket reszkíroztak meg. Olyasfélét, hogy aki „belép”, annak nemcsak a földjeit veszi el az állam, hanem a házán kívül az igás állatait, fogatát, ekéjét, vetőgépet és egyéb szerszámaikat is. Egyszóval kifosztják őt. Nem volt ez amolyan „suttagó propaganda”, ahogyan nevezték. Mert mindenki tudta, hogy mit jelentett – tájnyelvünkön a *kontigéncs szó* – azaz a „termény fölöslegre”, hivatalosan *kontingensnek* nevezett beadási kötelezettség. Az emberek azt is tudták, vagy inkább csak sejtették, ha nem írják alá a belépési nyilatkozatot, rájuk kíméletlenül le fog sújtani az 1948 februárjában hatalomra került politikai hatalom. Az agitátorok némelyike azzal riogatta az embereket, hogy aki makacsul ellenáll, azt bebörtönzik, sőt még Szibériába is deportálhatják. A mostani fiatalok ezen csak mosolyognak, vagy inkább e téma egyáltalán nem érdekli őket. Pedig ezek akkor nem voltak mind légből kapott tények, hanem sorsfordító események. A nagygazdák közül bizony akadtak, akiket elretentő példaként, idős koruk ellenére, feleségestül mint szabotőröket, „köz munkára” vittek el, mert a rájuk kirótt túlméretezett beszolgáltatási köteleységüket képtelenek voltak teljesíteni. A szövetkeztetési hullámot megelőzték az 1946-48-ig tartó, dél-szlovákiai magyaroknak a Csehországba történt deportálása, és a lakosságcsere névezett áttelepítése Magyarországra, melyek mintegy 150 ezer embert, nem csak felnőtt férfiakat és nőket érintettek, hanem velük együtt a kiskorú gyerekeiket is. A többi atrocitásokat most tegyük félre. Végül ritka kivételtől eltekintve a falusi emberek többsége aláírta az „egységes földműves szövetkeztetbe (rövidítve EFSZ, szlovákul JRD)” való belépési nyilatkozatot. Ahogy az 1989-es rendszerváltáskor kiderült, senkitől semmit nem vett el az állam, csupán azon 50 hold, vagy ennél több földdel rendelkező nagygazdák tulajdonát, akkori szóhasználattal „*konfiskálták*”, akiket „*kulákká*” nyilvánítottak. Mint később kiderült, ez a rendelkezés is, mint sok más a közelmúltban, törvényellenes volt, mert a földek államosítása, amit még az *I. Csehszlovák Köztársaság* ideje alatt hagyott jóvá a parlament, nem holdakban, hanem hektárban mért (nagyjából a dupláját jelentő) földterületre vonatkozott. A lényeg az, hogy 40 év elteltével a politikai rendszer összeomlott, s mivel a földtulajdon joga, az ún. „jéerdés” időszakban nem szűnt meg, minden család maga (legtöbb esetben az utódok) rendelkezhetett a telekkönyvben nyilvántartott földjével. A szövetkeztetek előbb részvénytársaságokká alakultak át, ám fokozatosan megjelentek az olyan személyek, akik mezőgazdasági termeléssel vállalkoztak, előbb bérelt, később hitelekkel (is) vásárolt földeken kívántak gazdálkodni. Aki csak pár hektárnyi területen próbálkozott, legfeljebb csak zöldségféléket termelhetett. Az állattenyésztést viszont kevésbé támogatta az állam, ezért az egykori, úgynevezett EFSZ telepek szemlátomást tönkrementek. A falvak határait csak a romokban álló istállók, ólak emlékeztetnek az egykori létükre. Bevezetőül ennyit tartottam fontosnak elmondani, hogy lássuk, milyen út vezetett a ma természetesnek vett

| Fotó: www.freepik.com

nagyparcellás, ha úgy tetszik, monokultúras növénytermeléshez, amit óhatatlanul meg kellett volna valósítani. Bizonyára simább, emberségesebb módon is lehetséges lett volna, azonban a történelem a feltételes módot sosem fogadja el, kizárólag csak azokat a tényeket, amelyek bizonyíthatóan megtörténtek. Azonban az én témám most nem ez. Arra szeretnék rámutatni, hogy a földek egybeszántása a dűlőkön milyen gyorsan megváltoztatta a mezők élővilágának az arculatát. Azt is mondhatnánk, mekkora egyensúlyi zavarokat idézett elő. Ilyen többek között egyes állatfajok kényszerű urbanizálódása, másoknak az elvándorlása, rosszabb esetekben a fajsám csökkenése, vagy még inkább, a kipusztulás szélére sodródása.

Kezdjük azokkal az állatokkal, amelyek még megvannak. Elsőként említem meg a mezei nyulak, latin nevén *Lepus europaeus*. A jégkorszak előtti időkben Eurázsia sztyeppein élő faj volt. A jégkorszak idején egyre délebbre szorult, s utána mintegy 10 ezer év folyamán benépesítette Nyugat-Európa, Nyugat-Szibéria és Délnyugat-Ázsia síkságait. A legújabb korban pedig betelepítették Dél-Amerika és Ausztrália déli területeire, Észak-Amerika keleti részére és néhány óceáni szigetre, viszont Afrikába nem. Csak az érdekesség kedvéért jegyzem meg, mi, akik még az 1960-as években biológia szakosnak készültünk, úgy tanultuk, hogy a nyulak a rágcsálók rendjének egyik alrendjébe, a *kettősmetszőfogúak* (*Duplicidentata*) közé tartoznak. Ma már ez a megnevezés lassan kikopik a rendszertanból. Helyette a *nyúlalakúak* (*Lagomorpha*) a használatos. Néhány évtizede még a mezei nyulak benépesítették Kárpát-medence sík- és dombvidékeinek az egész területét. A mezők leggyakoribb, vadászati szempontból pedig az egyik legértékesebb apróvadjai közé tartoztak. Egy nőstény évente 2-3-szor fial, egyszerre 2-3, ritkább alkalommal, amikor már bő a táplálék és jobb lett a búvóhely, akár 4, nagyritkán 5 kölyköt is a világra hozhat. Táplálékát sok növényfaj alkotja. Egyedszámának látványos csökkenése mindenképp a nagyparcellás agrotechnikának, a nagy mezőgazdasági gépek, gépsorok folytonos zaklatásának, meg persze a mindenfajta vegyszerezésnek tudható be. A rágcsálók *Rodentia* – köztük sorolták régebben a nyulakat is; előbbi alrendjük latin neve *Simplidentata* volt – rendjéből csupán két fajt említek meg, mindkettő a hörcsögfélék *Cricetidae* családjába tartozik. Egyik maga a hörcsög (*Cricetus cricetus*), ami a kisparcellás gazdálkodás idején, szaporasága miatt (tapasztalásból mondhatom), jelentős károkat tudott okozni. Egy nőstény évente 4-16 csupasz kölyköt fial, melyeket a földalatti fészkeben nevel fel. A hím és a nőstény külön élnek, s mindketten külön járatokat építenek, 1-1,5 méter mély, meredek bejárattal, legalább két ferde vészkijárat, melyeket folyosók kötnek össze. Ezekből vakon végződő lyukakat is légaztat, egyet ürülékkamrának, kettő-háromnak a végén pedig éléskamrának tág üregeket váj, melyeket a nagy pofazacszkóiban összehordott, mintegy 15 kg-nyi magvakkal rak tele, hogy téli alvása idején, amikor gyakran felébred, legyen mit ennie. Egyébként csak éjszaka aktív. A magvakon kívül a gyümölcsöt, rovarokat, csigákat és a földgilisztát is megeszi. Egyszer ősszel a kukoricásunkban édesapámmal kiástuk egy hörcsög család tanyáját, mert rengeteg termést letaroltak. Azt is mondhatnám, szinte feltártuk. Kb. 20 kg-nyi magvat, kizárólag kukoricát szedtünk ki belőle, a kár ennél sokkal nagyobb volt, hiszen az állatoknak közben enniük is kellett, ráadásul sokat pazaroltak is. Nekünk azonban óvatossá kellett lennünk, mert a már kifejlett, közel fél kilónyi, könnyen dühbe jövő, menekülő állatok nekünk ne ugorjanak. Egyébként ha valamelyik közülük megsebesül, tetemét a többiek felfalják. Ezt Sterbecz István ornitológus és vadvédelmi szakember egyik könyvében olvastam. Az interneten pedig azt, hogy húsát a magyar Alföldön szívesen fogyasztották, és a prémje is keresett árucikk volt. Ilyesfélékre én nem emlékszem. Viszont tudom, hogy a hörcsög egyedszáma, nyilván a mély talajművelés miatt, jócskán megcsappant. Hasonlóan a családjába tartozó mezei pocoké, a *Microtus arvalis* is. Mi sem természetesebb, hogy a nyulak és a mezei rágcsálók közös ellensége a vörös róka, *Vulpes vulpes* is a mező hontalanjává vált. Az erdők vadjai között volt a félénk őz, amely legfeljebb kis családokat alkotott. Ma már, akár az antilopok, csapatokban legelésznek a búzaföldeken, és hasonlóan, mint a gímszarvascsordák, este és hajnaltájt rudliba verődve vágatnak át a forgalmas közutakon. A vaddisznóról tudjuk, hogy erdei állat, viszont esténként kijár a szántóföldekre, leginkább ősszel, a kukoricásokba táplálkozni. Egyébként, mint mindenevőt, ami az apróvadakat is károsítja, a dúvadak között tartják számon. Egykor a mezők jellegzetes madarai voltak a tyúkalakúak (*Galliformes*) rendjébe, a fácánfélék Phasianidae családjába tartozó, fogoly, fűrj és a fácán. Életmódjukat illetően mindhárman fészekhagyók. Vegyük sorra őket!

A fogoly, *Perdix perdix* az örvös galambnál valamivel nagyobb, a kisparcellás gazdálkodás idején eléggé szapora mezei madár volt. Magvakkal és rovarokkal táplálkozik. Monogám, azaz életre szóló párkapcsolatban él. Talajmélyedésekre kapart, füvekkel bélelt fészkebe a tojó 8-10 tojást rak, melyeken három és fél hétig csak a tyúk kotlik, amíg a kakas a fészek közelében őrködik. A kicsik mihelyt kikelnek, azonnal elhagyják a fészket, kéthetes korukig kizárólag rovarokon élnek, de az anyjuktól messzire nem távolodnak el. Este és rossz idő esetén a szárnya alá bújnak. Ősztől a család együtt maradva kóborol, miáltal sokan esnek közülük a ragadozó madarak prédájává. Főleg azután, hogy a cserjés búvóhelyük nagy részét is már megszüntette az ember. A fűrj (*Coturnix coturnix*) a legkisebb fácánféle, szintén monogám. Élőhelye a fogolyéval megegyezik, az életmódja viszont annyiban tér el, hogy ősz közeledtével tőlünk délre vonul. Azaz csak vonult, mert az itteni gazdálkodásmód teljesen elriasztotta tőlünk. Gyerekkoromban gyakran hallottam kedves pitypalattylását, de megpillantanom akkor sem sikerült, ha néha a közvetlen közelébe jutottam. A fácán, *Phasianus colchicus* a legnagyobb és legdíszesebb fácánféle madarunk, de csak a hímek, vagyis a kakasok büszkélkedhetnek feltűnő dísz tollakkal. A tojók tollazata a fogoly és fűrj szürkés, mondhatnánk kender tollazatához hasonló, viszont míg az előbbi kettő farktollai rövidek, a fácán mindkét neméé igencsak hosszúak. A poligám fajok közé tartozó fácánkakasnak háreme van, amiért párzás idején adáz harcokat kell vívnia a vetélytársaival. Tartózkodási és költőhelye is a sásos, zombékos, nádas laposok, erdőszélek, ahonnan kijár táplálkozni a szántóföldekre. Ma gyakran látható kertek közelében, sőt még az utak mentén is. Ennek legfőbb oka az, hogy a fácánfélék ma is a vadászható madarak közé tartoznak. Többségüket mesterségesen (keltető gépekben) szaporítják, ezért nehezen tudják őket megvédeni az *imprinting* (bevésoedés) hatásától. Az így kikeltetett fácánok már nem úgy viselkednek, mint az elődeik, félig-meddig, vagyis már majdnem, háziasítottak. Hát ide jutottunk.